

بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان خوزستان

لیلا بخشی سورشجانی^۱

چکیده

صحبت از آسیبهای اجتماعی و پیامدهای ناشی از آن بدون تحقیقات علمی مکتوب را به جایی نمی‌برد چرا که این صحبتها ساده‌انگارانه و علمی و غیرمسئولانه است پس در این تحقیق بر آن شدیم تا به متغیرهای مهم که با یکی از آسیبهای اجتماعی یعنی فرار دختران رابطه دارد بپردازیم. دختران فراری دخترانی هستند که به دلایل گوناگون مانند اعتقاد به اینکه در خانواده به آنها بی‌توجهی شده است یا تحت تأثیر ساز و کارهای روانی و ذهنی برای رسیدن به امنیت روانی و رهایی از سلطه والدین تحمیلی و ناسازگار (اضطرابی) خود در پی یافتن قدرتی شایسته‌تر از والدین خویش برمی‌آیند تا با تسلیم و اطاعت از آنها نگرانی و اضطراب درونی خود را کاهش دهند نظر به اینکه این مسأله ممکن است یکسری پیامدهای آسیب‌زای دیگر داشته باشد.

طی مطالعات در این زمینه خانم میرک به مطالعه زمینه‌های رایج دختران به فرار پرداخته به این نتیجه رسیده که احساس ناایمنی، عدم ارضاء متناسب خواسته‌ها ... می‌تواند نوجوان را در معرض حرکت‌های اجتماعی دشوار و ناسالم قرار دهد. نمونه آماری در این پژوهش شامل ۱۰۰ نفر از دختران فراری ۲۰-۱۳ ساله که در مراکز بهزیستی اسکان دارند را شامل می‌شود، رشد آماری آزمون χ^2 (خی‌دو) می‌باشد. پرسشنامه به کار رفته محقق ساخته می‌باشد که اعتبار آن با آلفای کرونباخ محاسبه گردیده ۸۹٪ می‌باشد.

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل با استفاده از آزمون خی‌دو به روی فرضیه‌ها نشان داد که در دختران نوجوان عواملی از قبیل محله زندگی، تحصیلات والدین، تحصیلات نوجوان، درآمد والدین و مدت بیکاری پدر، ترک تحصیل دختران، رسانه‌های

^۱ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بهبهان

بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان فوژستان...
تصویری، مهاجرت، والدین و چگونگی گذران اوقات فراغت باقی به عنوان متغیرهایی هستند که می‌توانند با فرار دختران رابطه داشته باشند.

مقدمه

مسأله انحراف نوجوانان و جوانان از دیر زمان در جوامع بشری مطرح بوده است. همزمان با گسترش انقلاب صنعتی و گسترش جامعه نیازمندیها، محرومیتهای ناشی از عدم امکان برآورده شدن خواسته‌ها و نیازهای زندگی موجب گسترش شده و دامنه‌دار فساد، عصیان، سرگردانی و دیگر انحرافات شده است.

مشکلاتی مانند دزدی، فرار و ... نوجوانان امروز در کشور ما نیز مطرح است و آثار آن به خوبی در جامعه هویداست و ناسازگاریهای شایان توجه جوانان با جامعه، دور نمای چندان مناسبی ندارد.

آنچه موجب می‌شود انسان شبکه گسترده روابط اجتماعی را بپذیرد، نیازهای وی برای زیستن به بهروزی و کوشش گروهی و جمعی برای به خدمت گرفتن پدیده‌های طبیعی در راستای منافع خود است از این رو بررسی انگیزه‌ها و محرکهایی که انسان را به سوی تلاش برای تأمین نیازمندیها می‌کشاند، عمری ضروری است که مستلزم رسیدگی و یافتن دیدگاهی منطقی برای پرداختن به آن است.

محیط بیرون مشتمل بر دو بخش است: طبیعت و جامعه، بی‌گمان عوامل طبیعی، مانند آب و هوا، انسانها را به سوی برخی نیازها، می‌راند اما در این زمینه عوامل اجتماعی بسیار نیرومندترند، عوامل اجتماعی خود دربردارنده‌ی عوامل اقتصادی سیاسی، تربیتی هستند که هر یک از این عوامل نیز به نوبه‌ی خود، عوامل دیگری را در برمی‌گیرد. عوامل اقتصادی دربردارنده‌ی عوامل فقر (بیکاری، محرومیت، نداشتن تفریح سالم)، بحران اقتصاد (تورم، گرسنگی، درماندگی و ...) و

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

عامل مهاجرت، (آوارگی تعارض‌های فرهنگی است)، عوامل تربیتی منشأ روابط خانوادگی (خشونت، گسیختگی‌های خانوادگی، طلاق، یتیمی)، مدرسه (نادیده گرفتن نیازهای آموزندگان) گروه‌های رسانه‌های گروهی (تبلیغ و ترویج تفکرات نامناسب و جز اینها که در این تحقیق می‌خواهیم بدانیم چقدر عوامل مطرح شده در بروز پدیده فرار مؤثر می‌باشند و آیا از عوامل مستعدساز هستند.

فرار از منزل یکی از پدیده‌های آسیب اجتماعی است که در دهه گذشته افزایش قابل توجهی داشته است پدیده فرار مفهومی است که گریختن فرد از منزل به دلایلی که خود آن را موجه می‌داند و با در نظر گرفتن تبعات و آینده مبهم این اقدام اطلاق می‌گردد.

این پدیده باعث می‌شود که شخص شرایط موجود را چنان دشوار ببیند که تحمل آینده مبهم تاریک را بر ماندن ترجیح دهد او واقف است که فرار خلاف موازین و ارزش‌های خانواده و اجتماع است و به عواقب نامطلوب آن عمل آگاهی دارد اما بر اساس فلسفه فکری‌اش تاب مقاومت را در خود نمی‌بیند، دختر فراری گرفتار دو احساس متضاد عشق و تنفر از قدرت است و خویی تسلیم‌جویانه دارد، می‌خواهد سرگردانی خود را در بیرون از خانه کنار افرادی ادامه دهد که او را دوست بدارند، اما تجربه به او می‌آموزد که اعتماد نکند و این باعث می‌شود بگریزد، زیرا برای دفاع از خود وضعیت موجود را نمی‌تواند بپذیرد و چنین است که او را اصلاح ناپذیر و ضداجتماع می‌دانند.

هر فرد نظیر تمامی افراد بر جامعه تأثیر گذاشته و تأثیر می‌پذیرد و بنابراین جدا نمودن این افراد به هیچ وجه از اجتماع امکان‌پذیر نیست باید گفت که فرد آسیب‌دیده در درجه اول یک انسان است که بدور از هرگونه مسأله نیازمند کمک است و در درجه دوم تحت تأثیر مسائل اجتماعی و فرهنگی اقتصادی قرار دارد.

طی پژوهش انجام شده فاطمه موسوی میرک با عنوان زمینه‌های فرار دختران از منزل و گرایش آنان به بزه در شهر اراک نتایج حاصل نشان داده است

بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان فوژستان...

که دختران جامعه اراک در مسیر حرکت به سمت ارزشهای جدید هستند، احساس نایمی، بازداری از طرح نیازها، عدم ارضای متناسب خواسته‌های دوره سنی ... می‌تواند دختران نوجوان را در معرض حرکت‌های اجتماعی دشوار و ناسالم قرار دهد.

طبق تحقیقات انجام شده توسط معصومه رستم‌خانی با عنوان بررسی تأثیر نقش والدین در فرار دختران (۱۳۸۰) نشان داده که مادران آنها نتوانسته‌اند در نقش مادری رابطه‌ای سالم با آنها برقرار کنند و در ابراز محبت و آموزش دوست داشتن عشق مشروط را مبنای ارتباط با فرزندان دختر قرار داده‌اند یعنی اگر انتظارات مادر را برآورده می‌کرد از دوست داشتن و محبت مادری برخوردار بود در غیر این صورت مورد تنبیه بدنی و حتی روانی قرار می‌گرفتند بدین ترتیب دختران در ارتباط متقابل با مادر نتوانستند به نیازهای روانی خود پاسخ دهند از این رو به استقلال روانی نرسیده‌اند و گرچه دوران نوجوانی را سپری کرده‌اند اما همچنان نیازمند توجهات مادرانه از سوی افراد دیگر هستند از لحاظ نقش پدر در خانواده دختران فراری باید گفت پدر نقش ناسالم و منفی داشته است، زیرا هیچ یک از پدران دختران فراری الگوی رفتاری هماهنگ، منظم، منسجم برای دختران خود نداشتند و بیشتر متکی به انتظارات مقطعی بودند پدران برای تفریح، تحصیل و روابط اجتماعی فرزندان دختر همراهی فعال نبوده‌اند و نمی‌توانستند نیازهای دختران را به الگوی رفتاری هماهنگ و متناسب با توانمندی‌های آنها پاسخ دهند. نظارت پدران مبتنی بر سلطه‌جویی همراه با ضرب و شتم، فحاشی و سرزنش دختران بوده، بی آن که رابطه مبتنی بر دوستی متقابل وجود داشته باشد.

هدف از این تحقیق تهیه و جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از روش‌های گوناگون برای به دست آوردن علل فرار دختران نوجوان ۲۰-۱۳ ساله در استان

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

خوزستان می‌باشد با توجه به اینکه با نتایج حاصل از این پژوهش به سهولت می‌توانیم به بهبودی این وضعیت بپردازیم.

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- بین محل زندگی و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۲- بین تحصیلات پدر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۳- بین تحصیلات مادر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۴- بین میزان تحصیلات دختران و فرار آنان از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۵- بین مدت ترک تحصیل دختران و فرار آنان از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۶- بین مدت بیکاری پدر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۷- بین میزان درآمد پدر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۸- بین عدم احترام و تفاهم والدین نسبت به هم و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۹- بین چگونگی گذران اوقات فراغت و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۱۰- بین استفاده از رسانه‌های تصویری و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۱۱- بین مهاجرت و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.
- ۱۲- بین تعداد اعضای خانواده و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

روش

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از روشهای آماری زیر استفاده گردید.

الف- آمار توصیفی

از آمار توصیفی بیشتر به خاطر تلخیص و توصیف داده‌ها با استفاده از جداول توزیع فراوانی و محاسبه شاخصهای مرکزی و پراکندگی استفاده گردید.

ب- آمار استنباطی

باری مورد آزمون قرار دادن فرضیات تحقیق و تبیین عوامل از آزمون آماری مجذور خی دو (X^2) استفاده گردید.

جامعه مورد تحقیق در این طرح شامل کلیه دختران ۲۰-۱۳ ساله مقیم در مراکز نگهداری و بازپروری بهزیستی شهرستان اهواز می‌باشند.

نمونه تحقیق

شامل ۱۰۰ نفر از دخترانی که در مراکز بهزیستی نگهداری می‌شوند. ابزار مورد نیاز در این پژوهش بر مبنای تهیه فرم پرسشنامه و همچنین بررسی پرونده مددجویان مستقر در بهزیستی می‌باشد. فرم پرسشنامه شامل سرفصلهای زیر با تعداد سؤال به صورت زیر مجموعه‌ای سرفصلها می‌باشد.

۱- محل زندگی

۲- وضعیت تحصیلی والدین

۳- وضعیت تحصیلی

۴- درجه تحصیلات

۵- وضعیت اشتغال پدر

۶- روابط خانواده

۷- اوقات فراغت

۸- استفاده از تلویزیون

سال ۹۹م - شماره ۹ - فصلنامه ۹۹

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

۹- مهاجرت

۱۰- تعداد اعضای خانواده

در این تحقیق از پرسشنامه بعنوان وسیله جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده با توجه به موضوع تحقیق به علت عدم دسترسی به پرسشنامه از قبل تهیه شده از پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردید.

برای تهیه پرسشنامه ابتدا با مراجعه به کتاب و مطالعه متون مربوطه و همچنین با مراجعه مراکز خدمات بهزیستی بر پایه اساسنامه و شرح وظایف به تهیه سؤالات پرسشنامه اقدام گردید. پس از بدست آوردن روائی محتوایی، سؤالات را به اساتید رشته‌های مشاوره روان‌شناسی داده شد و نظرشان را در رابطه با شکل و فرم تک تک سؤالات و محتوای آنها از لحاظ قابل فهم بودن برای آزمودنی‌ها عنوان کنند.

سپس فرمهای اولیه سؤالات جمع‌آوری و ضمن رفع نقایص سؤالات پرسشنامه تنظیم گردید در مرحله بعدی فرم اولیه پرسشنامه بر روی نمونه‌ای به حجم ۵۰ نفر از آنها اجرا گردید تا اعتبار پرسشنامه بدست آید که بعد از تجزیه و تحلیل اولیه اعتبار آن با آلفای کرونباخ محاسبه گردید ۸۹٪ بدست آمد با توجه به اعتبار و روایی بالا و قابل ملاحظه که پرسشنامه مذکور بدست آورد فرم نهایی آن بر روی آنان اجرا گردید.

یافته‌ها

۱- بین محل زندگی و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۱

محل زندگی	فقیرنشین	حومه شهر	مرکزی	بالای شهر	مجموع
فراوانی	۴۷	۲۵	۱۸	۱۰	۱۰۰

بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان فوژستان...

جدول شماره ۲

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۴۷	۲۵	۲۲	۴۸۴	۱۹/۲۶
۲۵	۲۵	۰	۰	۱/۹۶
۱۸	۲۵	-۷	۴۹	۹
۱۰	۲۵	-۱۵	۲۲۵	
				$\chi^2 = 30/35$

چون χ^2 محاسبه شده $30/35$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05,3} = 7/81$ می باشد پس فرض صفر رد می شود بنابراین فرضیه ۱ مبنی بر ارتباط بین محل زندگی و فرار دختران تأیید می گردد.

فرضیه ۲: بین میزان تحصیلات پدر و فرار دختران از منزل رابطه معنی دار وجود دارد.

جدول شماره ۳

میزان تحصیلات	بی سواد	ابتدائی	راهنمایی	متوسطه	عالی	مجموع
فراوانی	۱۷	۱۶	۳۰	۳۰	۷	۱۰۰

جدول شماره ۴

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۱۷	۲۰	-۳	۹	۰/۴۵
۱۶	۲۰	-۴	۱۶	۰/۸
۳۰	۲۰	۱۰	۱۰۰	۵
۳۰	۲۰	۱۰	۱۰۰	۵
۷	۲۰	-۱۳	۱۶۹	۸/۴۵
				$\chi^2 = 19/7$

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

ب) بین میزان تحصیلات مادر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۵

میزان تحصیلات	بی‌سواد	ابتدائی	راهنمایی	متوسطه	عالی	مجموع
فراوانی	۲۲	۲۷	۳۹	۱۵	۷	۱۰۰

جدول شماره ۶

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
				۰/۲
۲۲	۲۰	۲	۴	۲/۴۵
۲۷	۲۰	۷	۴۹	۴/۰۵
۲۹	۲۰	۹	۸۱	۱/۲۵
۱۵	۲۰	-۵	۲۵	۱/۴۵
۷	۲۰	-۱۳	۱۶۹	
				$\chi^2 = ۱۶/۴$

چون χ^2 محاسبه شده $۱۶/۴$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05, 4} = ۹/۴۹$ می‌باشد پس فرض صفر رد می‌شود و فرض تحقیق مبنی بر رابطه بین تحصیلات مادر و فرار دختران از منزل تأیید می‌گردد.

فرضیه ۳: بین تحصیلات دختران و فرار آنان از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۷

میزان تحصیلات	بی‌سواد	ابتدائی	راهنمایی	متوسطه	عالی	مجموع
فراوانی	۳	۵	۵۰	۲۰	۲	۱۰۰

بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان فوزستان...

جدول شماره ۸

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۳	۲۰	-۱۷	۲۸۹	۱۴/۴۵
۲۵	۲۰	۵	۲۵	۱/۲۵
۵۰	۲۰	۳۰	۹۰۰	۴۵
۲۰	۲۰	۰	۰	۰
۲	۲۰	-۱۸	-۳۲۴	-۱۶/۲
				$\chi^2 = 76/9$

چون χ^2 محاسبه شده $76/9$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05,4} = 9.49$ می باشد پس فرض صفر رد می شود و فرض تحقیق مبنی بر رابطه بین تحصیلات دختران و فرار دختران از منزل تأیید می گردد.
فرضیه ۵: بین ترک تحصیل دختران و فرار آنان از منزل رابطه معنی دار وجود دارد.

جدول شماره ۹

ترک تحصیل	بلی	خیر	مجموع
فراوانی	۷۰	۳۰	۱۰۰

جدول شماره ۱۰

o	E	O-E	$(O-E)$	$[(O-E)-0/5]^2$	$\frac{[(O-E)-0/5]^2}{E}$
۷۰	۵۰	۲۰	۱۹/۵	۳۰۸/۲۵	۷/۶۰۵
۳۰	۵۰	-۲۰	۱۹/۵	۳۰۸/۲۵	۷/۶۰۵
					$\chi^2 = 15/21$

چون χ^2 محاسبه شده $15/21$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05,1} = 3.84$ می باشد پس فرض صفر رد می شود و فرض تحقیق مبنی بر رابطه بین تحصیل و فرار دختران از منزل تأیید می گردد.

فصلنامه پژوهشهای تربیتی

فرضیه ۶: بین مدت بیکاری پدر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۱۱

مدت بیکاری	۱-۲ سال	۳-۴ سال	۵-۶ سال	مجموع
فراوانی	۱۱	۷	۵	۲۳

جدول شماره ۱۲

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۱۱	۷/۶۶	۳/۳۴	۱۱/۱۵	۲/۱۰
۷	۷/۶۶	-۰/۶۶	۰/۴۳	۳/۱۳۶
۵	۷/۶۶	-۲/۶۶	۷/۰۷	۰/۸۴۶
				$\chi^2 = ۶/۰۸۴$

چون χ^2 محاسبه شده $۶/۰۸۴$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05, 2} = ۵/۹۹$ می‌باشد پس فرض صفر رد می‌شود و فرض تحقیق مبنی بر رابطه بین مدت بیکاری پدر و فرار دختران از منزل تأیید می‌گردد.

فرضیه ۷: بین میزان درآمد پدر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۱۳

میزان درآمد پدر	۵۰ تا ۸۰ هزار تومان	۸۰ تا ۱۲۰ هزار تومان	بالاتر از ۱۲۰ هزار تومان	مجموع
فراوانی	۱۰	۲۰	۱۵	۵۰

بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان فوژستان...

جدول شماره ۱۴

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۱۰	۱۲/۵	۲/۵	۶/۲۵	۰/۵۲
۲۰	۱۲/۵	۷/۵	۵۶/۲۵	۴/۵
۱۵	۱۲/۵	۱۳/۵	۱۸۲/۲۵	۱۴/۵۸
۵	۱۲/۵	-۷/۵	۵۶/۲۵	۴/۵
				$\chi^2 = 24/1$

چون χ^2 محاسبه شده ۲۴/۱ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0/05,3} = 7/81$ می باشد پس فرض صفر رد می شود و فرض تحقیق مبنی بر میزان درآمد پدر و فرار دختران از منزل تأیید می گردد.
فرضیه ۸: بین عدم احترام و تفاهم والدین نسبت بهم و فرار دختران رابطه معنی دار وجود دارد.

جدول شماره ۱۵

سطح سازگاری	زیاد	متوسط	کم	مجموع
فراوانی	۲۰	۱۵	۲۴	۳۱

جدول شماره ۱۶

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۲۰	۱۹/۶۶	۰/۳۴	۰/۱۱	۵/۵۹
۱۵	۱۹/۶۶	-۴/۶۶	۲۱/۱۷	۱/۰۷
۲۴	۱۹/۶۶	۴/۳۴	۱۸/۸۳	۰/۹۵
				$\chi^2 = 7/61$

چون χ^2 محاسبه شده ۷/۶۱ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0/05,2} = 5/99$

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

می‌باشد پس فرض صفر رد می‌شود و فرض تحقیق مبنی بر میزان عدم احترام والدین و فرار دختران از منزل تأیید می‌گردد.
فرضیه ۹: بین چگونگی گذران اوقات فراغت و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۱۷

نوع گذراندن اوقات فراغت	وزن	مطالعه	در جمع مذهبی	در محیط مذهبی	سینما	ت. خانواده	استفاده از فیلم‌های ویدئویی مبتذل	شماره
فراوانی	۱۵	۴	۲۹	۴	۱۴	۱۱	۲۳	۱۰۰

جدول شماره ۱۸

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۱۵	۱۴/۲۸	۰/۷۲	۰/۵۱	۰/۰۳۵
۴	۱۴/۲۸	-۱۰/۲۸	۱۰۵/۶۷	۷/۳۹
۲۹	۱۴/۲۸	۱۴/۷۲	۲۱۶/۶۷	۱۵/۱۷
۴	۱۴/۲۸	-۱۰/۲۸	۱۰۵/۶۷	۷/۳۹
۱۴	۱۴/۲۸	-۰/۲۸	۰/۰۷۸	۵/۴۶
۱۱	۱۴/۲۸	-۳/۲۸	۱۰/۷۵	۰/۷۵
۲۳	۱۴/۲۸	۸/۷۲	۷۶/۰۳	۵/۳۲
				$\chi^2 = 41/51$

چون χ^2 محاسبه شده $41/51$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05, 6} = 12/59$ می‌باشد پس فرض صفر رد می‌شود و فرض تحقیق مبنی بر ارتباط بین نحوه گذراندن اوقات فراغت و فرار دختران از منزل تأیید می‌گردد.
فرضیه ۱۰: بین استفاده از رسانه‌های تصویری و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۱۹

برنامه‌های مورد علاقه	اجتماعی و خانوادگی	جنگی و رزمی	مبتذل و احساسی	مجموع
فراوانی	۱۳	۱۵	۴۳	۷۱

جدول شماره ۲۰

O	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۱۳	۲۳/۶۶	-۱۰/۶۶	۱۱۳/۶۳	۴/۸۰
۱۵	۲۳/۶۶	-۸/۶۶	۷۴/۹۹	۳/۱۶
۴۳	۲۳/۶۶	۱۹/۳۴	۳۷۴/۰۲	۱۵/۸۰
				$\chi^2 = ۲۳/۷۶$

چون χ^2 محاسبه شده $۲۳/۷۶$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05, 2} = ۵/۹۹$ می‌باشد پس فرض صفر رد می‌شود و فرض تحقیق مبنی بر ارتباط بین استفاده از رسانه‌های تصویری و فرار دختران از منزل تأیید می‌گردد.
فرضیه ۱۱: بین مهاجرت و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

جدول شماره ۲۱

مجموع	خیر	بلی	مهاجرت از روستا به شهر
۱۰۰	۶۵	۳۵	فراوانی

جدول شماره ۲۲

o	E	O-E	(O-E)	$[(O-E)-0/5]^2$	$\frac{[(O-E)-0/5]^2}{E}$
۲۵	۵۰	۱۵	۱۴/۵	۲۱۰/۲۵	۴/۲۰۵
۶۵	۵۰	۱۵	۱۴/۵	۲۱۰/۲۵	۴/۲۰۵
					$\chi^2 = 23/76$

چون χ^2 محاسبه شده $23/76$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05,1} = 3/84$ می باشد پس فرض صفر رد می شود و فرض تحقیق مبنی بر رابطه بین مهاجرت و فرار دختران از منزل تأیید می گردد.

فرضیه ۱۲: بین تعداد اعضای خانواده و فرار دختران از منزل رابطه معنی دار وجود دارد.

جدول شماره ۲۳

اعضای خانواده	۴	۶	۸	۱۰ بالاتر	مجموع
فراوانی	۸	۲۸	۴۰	۲۴	۱۰۰

جدول شماره ۲۴

o	E	O-E	$(O-E)^2$	$\frac{(O-E)^2}{E}$
۸	۲۵	-۱۷	۲۸۹	۱۱/۵۶
۲۸	۲۵	۳	۹	۰/۳۶
۴۰	۲۵	۱۵	۲۲۵	۹
۲۴	۲۵	-۱	۱	۰/۰۴
				$\chi^2 = 7/61$

چون χ^2 محاسبه شده $7/61$ بزرگتر از مقدار بحرانی $\chi^2_{0.05,3} = 7/81$ می باشد پس فرض صفر رد می شود و فرض تحقیق مبنی بر رابطه بین اعضای خانواده و فرار دختران از منزل تأیید می گردد.

بحث

۱- با توجه به محاسبه داده‌های جدول (۲) چون χ^2 دو محاسبه شده $30/35$ از χ^2 بحرانی جدول $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی $df=2$ یعنی $7/81$ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی یکی از عواملی که می‌تواند باعث فرار دختران از منزل شود محله زندگی فقیرنشین می‌باشد.

۲- طبق محاسبات آماری جدول شماره (۴) چون χ^2 محاسبه شده $19/7$ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۴ یعنی $9/49$ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی یکی از عواملی که می‌تواند باعث فرار دختران از منزل شود تحصیلات پایین پدر می‌باشد.

۳- با توجه به محاسبه داده‌های جدول (۶) χ^2 محاسبه شده $16/4$ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۴ یعنی $9/49$ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق مبنی بر وجود رابطه بین تحصیلات مادر و فرار دختران از منزل تأیید می‌گردد.

۴- طبق محاسبات آماری جدول (۸) χ^2 محاسبه شده $76/9$ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۴ یعنی $9/49$ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی اکثراً دختران فراری دارای تحصیلات پایین می‌باشند یکی از عوامل مؤثر بر فرار آنها از منزل تحصیلات پایین آنها می‌باشد.

۵- طبق محاسبات آماری جدول (۱۰) χ^2 محاسبه شده $15/21$ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۱ یعنی $3/84$ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی ترک تحصیل دختران بر فرار آنها از منزل مؤثر است.

۶- طبق محاسبات آماری جدول (۱۲) χ^2 محاسبه شده $6/084$ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۲ یعنی $5/99$ بیشتر است لذا فرض صفر رد و

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی یکی از عوامل مؤثر بر فرار دختران از منزل بیکاری پدر می‌باشد.

۷- طبق محاسبات آماری جدول (۱۴) χ^2 محاسبه شده ۲۴/۱ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۳ یعنی ۷/۸۱ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی اینکه میزان درآمد پدر بر فرار دختران مؤثر است.

۸- با توجه به داده‌های جدول (۱۶) χ^2 محاسبه شده ۷/۶۱ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۲ یعنی ۵/۹۹ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی عدم احترام و تفاهم والدین با یکدیگر بر فرار دختران مؤثر است.

۹- طبق محاسبات آماری جدول (۱۸) χ^2 محاسبه شده ۴۱/۵۱ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۶ یعنی ۱۲/۵۹ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی چگونگی گذران اوقات فراغت بر فرار دختران مؤثر است.

۱۰- با توجه به داده‌های جدول (۲۰) χ^2 محاسبه شده ۲۳/۷۶ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۲ یعنی ۵/۹۹ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی اینکه رسانه‌های تصویری مبتذل و احساسی بر فرار دختران مؤثر است.

۱۱- طبق محاسبات آماری جدول (۲۲) χ^2 محاسبه شده ۸/۴۱ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۱ یعنی ۳/۸۴ بیشتر است لذا فرض صفر رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی اینکه مهاجرت بر فرار دختران مؤثر است.

۱۲- طبق محاسبات آماری جدول (۲۴) χ^2 محاسبه شده ۲۰/۹۶ از χ^2 بحرانی جدول با $\alpha=0/05$ و در درجه آزادی ۳ یعنی ۷/۸۱ بیشتر است لذا فرض صفر

بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان فوژستان...

رد و فرض تحقیق تأیید می‌گردد یعنی اینکه تعداد زیاد اعضای خانواده بر فرار دختران مؤثر است.

نتیجه‌گیری

طبق یافته‌های حاصل از پژوهش فرضیه ۱ بین محل زندگی و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد پس در جهت تأیید این فرضیه میتوان گفت که نوجوان به دنبال الگو و همانندسازی با الگو می‌باشد درچنین شرایطی مثلاً زندگی در محله‌های فقیرنشین حومه شهر شرایط اسکان نامناسب، منجر به این می‌شود که الگویی را جهت همانندسازی انتخاب نکند، و به دنبال الگوهای خارج محیط خود گردد نقش رسانه‌ها از یک طرف و تفاوت‌های طبقاتی با مناطق دیگر از طرف دیگر منجر به این می‌شود که زندگی را قابل تحمل نمی‌یابد و الگویی خود را از رسانه‌ها و یا موقعیتهای دیگر پیدا کند اگر خانواده توانایی برقراری ارتباط صحیح با او را نداشته باشد نظر به عدم شناخت بزرگترها از نوجوان برای همانند شدن با دیگران ممکن است بدلیل عدم پذیرش این الگوها از طرف خانواده از خانه گریزان شود.

فرضیه ۲: بین تحصیلات والدین و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود داد.

طبق یافته‌های حاصل از پژوهش حاصل از پژوهش تحصیلات بالای والدین منجر به شناخت بهتر از توانایی‌ها و خواسته‌های نوجوان می‌شود نظر به اینکه یافته‌های حاصل از پژوهش این فرضیه را هم تأیید نمود که عدم شناخت توانایی‌های نوجوان بدلیل تحصیلات پایین والدین (پدر و مادر) بعد از آن یکسری مقایسه‌های که خود نوجوان از وضعیت‌های خانوادگی خود با دیگران دارد و خانواده هم ممکن است بدلیل نداشتن ارتباط مستقیم با نوجوان و عدم شناخت

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

خلقیات او در این سن یکسری واکنشها از خود نشان دهد که شرایط زندگی در کنار خانواده برای دختر دشوار باشد.

فرضیه ۳: بین میزان درآمد پدر و فرار دختران رابطه معنی‌دار وجود دارد. بعلاوه طبق یافته‌های حاصل از پژوهش بین درآمد بالا و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد. یعنی اینکه هر چه درآمد بالاتر باشد به دلیل تأمین یکسری خواسته‌های مادی در نوجوان زندگی مطلوب‌تر می‌شود اما با توجه به یافته‌های پژوهش اکثر دخترانی که از منزل فرار کردند سطح درآمد پایین به عنوان یک عامل با فرار از منزل نظر به عدم رفع حداقل نیازها ممکن است باعث گریز از منزل می‌شود.

فرضیه ۴: بین میزان تحصیلات و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

طبق یافته‌های حاصل از پژوهش فرضیه مورد نظر بیانگر این است که اکثر دختران فراری در مقاطع راهنمایی یا ابتدائی و متوسطه بوده‌اند کمتر در مقاطع عالی‌تر بوده‌اند.

دلایل تأیید این فرضیه را می‌توان این گونه مطرح نمود که در مقاطع راهنمایی نوجوان با همکلاسی‌های خود ارتباط مستقیم دارد و از یکسری ویژگی‌های خانوادگی آنها باخبر می‌شود و هر کس با هر سطح خانوادگی در این مدارس حضور دارد و وضعیت خلقی خیلی حساس است باز هم ممکن است در این قسمت نقش خانواده و اولیاء مدارس مهم باشد عدم واکنش مناسب نسبت به یکسری رفتارهای نوجوان از جانب خانواده، پس احساس عدم اعتماد از خانواده در او شکل می‌گیرد و سعی می‌کند در راه مدرسه یا حتی در بین دوستان جاذبه‌هایی را بیابد که آنها را به دافعه‌های خانوادگی ترجیح دهد و این رفتارها از جانب خانواده و بعد از آن مدرسه طرد می‌شود پس ممکن است فرار را ترجیح دهد.

===== بررسی علل فرار دختران ۲۰-۱۳ ساله در استان فوژستان... =====

فرضیه ۵: بین ترک تحصیل و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

یافته‌های حاصل از پژوهش مؤید آن است که فرار از منزل بیشتر در بین دخترانی بوده است که ترک تحصیل کرده‌اند، هر چند که عوامل مختلفی در ترک تحصیل به عنوان یک پیامد مؤثر است اما به عنوان یک متغیر می‌تواند در فرار دختران مؤثر باشد.

دلایلی که می‌تواند در جهت تأیید فرضیه مطرح نمود این است که برخی مدارس به دلیل وجود جبر و تقابل بین معلم و دانش‌آموزان به علاوه سختگیریهای درسی و عدم ارتباط اولیاء با والدین به شیوه صمیمانه حالت مچگیرانه که به دنبال آن سرزنش دانش‌آموز چه از جانب اولیاء مدارس و چه خانواده را خواهد داشت می‌تواند به عنوان دلایل مطرح نمود.

فرضیه ۶: بین مدت بیکاری پدر و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

یافته‌های حاصل از پژوهش در جهت تأیید فرضیه می‌باشند یعنی مدت بیکاری پدر با فرار رابطه وجود دارد دلایل جهت تأیید فرضیه این است که پدر یا بدلیل بیماری و ناتوانی برای مدتی بیکار می‌شود و یا بدلیل دست نیافتن به شغل در این محیط خانوادگی نوجوان نیازمند تأمین خواسته‌هایش است و ممکن است از نظر مادی یکسری مشکلات بوجود آید که پدر خانه بدلیل فشارهای ناشی از بیکاری یکسری رفتارهای غیرانطباقی از خود نشان می‌دهد. در این شرایط نوجوان ممکن است جهت تأمین زندگی به خارج از خانه رود و یکسری کارها انجام دهد که خلاف هستند و شغل‌های مناسبی نمی‌باشند بعد هم دیگر جو خانواده برایش قابل تحمل نمی‌شود چون الگوی او کسان دیگر می‌شوند و بدین ترتیب در خانه دیگر تاب نمی‌آورد.

فرضیه ۷: بین میزان درآمد و فرار دختران رابطه معنی‌دار وجود دارد. طبق یافته‌های حاصل از پژوهش فرضیه فوق تأیید گردید دلایل مبنی بر تأیید فرضیه این می‌باشد میزان مناسب درآمد باعث تأمین سطح سلامت جسمی و روانی فرد می‌شود و اگر درآمد پایین باشد به دو جنبه منجر به عدم ارتباط مستقیم پدر با فرزندان می‌شود مثلاً چندشغلی می‌شود و از این طریق می‌خواهد درآمد را بالا ببرد یا اینکه شغل دیگری نمی‌تواند داشته باشد و تحت پوشش مؤسسه‌ای می‌باشد مقدار پرداختی که به او می‌دهند توان خرج زندگی او را ندارد و از این طریق ممکن است فرزندان وارد بازار کار شوند تا به واسطه آن ضعف خود را از نظر فقر مالی جبران کند چرا که فقر در خلق و میزان رابطه با همسالان آنها تأثیر می‌گذارد و به دنبال آن یکسری مقایسه‌ها می‌کند و در این پژوهش نشان داده شد که میزان درآمد پایین بر آسیب‌زا شدن محیط زندگی تأثیر می‌گذارد.

فرضیه ۸: بین عدم تفاهم والدین و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

طبق یافته‌های حاصل از پژوهش این گونه می‌توان دلایل تأیید فرضیه را مطرح کرد که شفاف نبودن روابط اعضای خانواده که پیامد عدم سازش والدین با یکدیگر می‌باشد، پس روابط اعضای نامعین است ارتباط ذهنی اعضای قوی نیست، رفتار کنش و واکنش مناسب از اعضای به خصوص فرزندان سلب می‌شود در این وضعیت حالت‌های متفاوتی ممکن است بوجود آید، یا فرزندان حالت انفعال به خود می‌گیرد و در مقابل مسائل خانواده بی‌تفاوت می‌شود که سعی دارد حاشیه امنی را برای خود ایجاد کند و از خانه فرار می‌کند یا در خانه می‌ماند و به علت تنش‌های زیاد، رفتارهای پرخاشگرانه و ... از خود بروز می‌دهد.

فرضیه ۹: بین چگونگی گذران اوقات فراغت و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

یافته‌های حاصل از تحقیق مؤید آن است که فرار از منزل می‌تواند با چگونگی اوقات فراغت رابطه وجود داشته باشد. و دلیل جهت تأیید فرضیه را می‌توان این گونه مطرح کرد در اوقات بیکاری به دلیل نداشتن ارتباط صمیمانه و شفاف بین اعضای خانواده نظر به عدم شناخت خواسته‌های این سن، بعلاوه نبودن امکانات تفریحی متناسب با نیازهای این مقطع سنی نوجوان بیشتر در جمع دوستان است و اکثر این گروه افراد نیروهایشان در خانواده شناخته شده نیست و اکثراً هم سرزنش می‌شود پس ممکن است به شیوه‌ای که شاید مقبول اجتماعی هم نباشد (هنجار) اوقات خود را بگذرانند، چون به شیوه‌ای که می‌گذرانند در گروه مقبول می‌باشند، این گونه گذران اوقات فراغت منجر به یکسری واکنش‌ها می‌گردد مثلاً پرخاشگری می‌کند و یا بی‌تفاوت نسبت به خانواده شود و فرار از منزل را انتخاب کند.

فرضیه ۱۰: بین استفاده از رسانه‌های تصویری و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

یافته‌های پژوهش در جهت دلایل تأیید فرضیه این گونه می‌باشد که رسانه‌ها نقش مهمی در الگویابی نوجوان دارند و به دلیل غنی نبودن برخی برنامه‌های تلویزیون برای نوجوانان نظر به اینکه محتوای فیلم‌ها گاهاً به موفقیت‌های نقش اول فیلم که یکسری رفتارهای غیرانطباقی هم داشته کشیده می‌شود که در این سن هم به الگویابی و همانندسازی با این الگوها می‌پردازد.

و خانواده با ز هم در این قسمت نقش دارد عدم پذیرش این نوع الگوها از نوجوان و واکنش به رفتار نوجوان، پس اگر فیلم‌ها توخالی و هیجانی باشند، مسلماً تأثیرات منفی خواهند داشت نظر به این که برخی برنامه‌های تلویزیونی که نشانگر یکسری تفاوت‌های حاد بین بیننده و اجرا کننده نقش از نظر ساختار مادی وجود دارد ممکن است منجر به یکسری واکنش‌های نامطلوب گردد که ممکن است یکی از آنها فرار از منزل باشد.

فرضیه ۱۱: بین مهاجرت و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

طبق یافته‌های حاصل از پژوهش دلایل جهت تأیید فرضیه را چنین می‌توان عنوان کرد با توجه به اینکه منظور از مهاجرت بیشتر به شهرهای بزرگ بوده و متعاقب این مهاجرت اشتغال افراد مطرح می‌شود و آیا اشتغال بیابند یا نه و اگر هم پیدا کردند درآمد چقدر است چرا که اکثراً درآمدها با حداقل می‌باشد و شرایط اسکان مناسبی هم ندارند و دختری که در آن خانواده زندگی می‌کند یکسری خواسته‌ها دارد عدم ارضاء در بعضی از خواسته‌ها و ناتوانی خانواده در آگاهی به فرزندان نسبت به موقعیت فعلی منجر به یکسری واکنش‌ها بین آنها می‌شود از طرفی دیگر مهاجرت منجر به انتقال فرهنگ متفاوت با فرهنگ سنتی خانواده و ایجاد نیازهای کاذب و تحریک فاصله بین اعضاء خانواده می‌شود شرایط را جهت فرار از منزل مهیا می‌کند.

فرضیه ۱۲: بین تعداد اعضاء خانواده و فرار دختران از منزل رابطه معنی‌دار وجود دارد.

یافته‌های حاصل از پژوهش در جهت دلایل تأیید فرضیه این است که در اکثر جوانهایی که زمینه انحراف در آنها وجود دارد می‌توان نشانه‌هایی از تعداد زیاد اعضاء خانواده را یافت چرا که پدر خانواده به منظور تأمین معیشت زندگی مجبور به چندشغلی شدن است در نتیجه از روابط عاطفی مستقیم با فرزندان برخوردار نیست و کمتر از نیازهای روانی و جسمانی آنها باخبر می‌شود، پس عدم ارتباط مستقیم پدر با تک تک اعضاء خانواده می‌تواند جنبه و زمینه فرار را در دختران مهیا سازد.

پیشنهادات

- ساختار تربیت و اخلاقی نوجوان بایستی در جوی عاطفی و همراه آزادی اجتماعی و قاطعیت منطقی پی‌ریزی شود.
- از انتقاد غیرسازنده و بیش از حد، تمسخر و شرم‌نده کردن، تنبیه و دیگر روش‌های منفی بپرهیزند زیرا مانع پویایی و رشد جسم و روان فرزندان می‌شود.
- والدین به فرزندان خود علاقه‌مندی نشان دهند و بدانند که چه کاری می‌کنند و دوستانشان چه کسانی هستند، به کجا می‌روند و اوقات فراغتشان را چگونه می‌گذرانند.
- والدین محیط خانه را طوری بسازند که امکان رشد صحیح را به فرزندان بدهند. خانه‌ای که در آن عشق و اعتماد دو جانبه باشد و آنان از هر جا و هر مسأله‌ای به خانه و خانواده پناه می‌آورند.
- حضور پدر و مادر به عنوان سرپرستی مقتدر و مهربان در خانواده و نکشیدن پای فرزندان در اختلافات خود یکی دیگر از مسائلی است که فرار آنها از منزل جلوگیری می‌کند.
- بهسازی محیط اجتماعی از طریق تأمین رفاه خانواده تا والدین بتوانند جوابگوی نیازهای جوانان و نوجوانان خود باشند و از عهده تعلیم و تربیت صحیح آنها برآیند.
- برنامه‌های اساسی و جدی جهت بالا بردن سطح درآمد خانواده‌ها و تنزل هزینه‌ها و دور کردن موجبات تزلزل و ناامنی از خانواده.
- بالا بردن سطح شعور اجتماعی و سواد جامعه از طریق ایجاد کلاسهای آموزشی در نقاط فقیرنشین شهرها و یا در مراکز رفاه خانواده به ویژه برای والدین.
- بهسازی وضع خانواده‌ها از طریق ارتباط مستقیم مددکاری و مشاوران و روانشناسان.

فصلنامه پژوهش‌های تربیتی

- اهمیت دادن به اوقات فراغت نوجوانان و سرمایه‌گذاری متناسب در این زمینه با توجه به استعداد و علائق نوجوانان (دختر و پسر). چرا که وقت آزاد ممکن است زمینه مساعدی برای انحراف در نوجوانان باشد پس با تنوع بخشیدن به برنامه‌های تفریحی به غنی‌سازی خلاقیت و استعدادهای نوجوان بپردازیم. و اما در مورد مراکز نگهداری و بازپروری آسیب دیدگان اجتماعی.
- جداسازی دختران و زنان آسیب‌دیده از یکدیگر چه از لحاظ سنی تأهل نوع آسیب چرا که این مسأله می‌تواند در پیشگیری از انحراف مجدد مؤثر باشد.
- پذیرش اجتماعی و خانوادگی بعد از اتمام دوره بازپروری، چرا که باید بپذیریم انسان موجودی جایز الخطاست و نمی‌توان کسی را به خاطر خطا تا ابد مورد طرد قرار داد زمانی که نوجوان مورد رد اجتماعی قرار می‌گیرد هر چقدر هم محکم باشد دیر یا زود برای رفع نیازهای روانی به گروه‌های منحرف پناه خواهد آورد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کتابنامه

- احمدی، احمد، (۱۳۷۵) روان‌شناسی نوجوان و جوانان، مشتعل.
- احدی، حسن، محسنی، نیکچهره، (۱۳۸۰). روان‌شناسی رشد مفاهیم بنیادی در روان‌شناسی نوجوانی و جوانی، بنیاد.
- پارسا، محمد، روان‌شناسی کودک و نوجوان، تهران، بعثت.
- شعاری‌نژاد، علی‌اکبر، نقش فعالیت‌های فوق برنامه در تربیت نوجوان.
- ضوابطی، مهدی، مشکل‌شناسی کودکی و نوجوانی تهران، پاژنگ.
- دلاور، علی، (۱۳۸۲). احتمالات و آمار کاربردی در روانشناسی و علوم تربیتی، رشد.
- انجمن جامعه‌شناسی ایران، (۱۳۸۱). آسیب‌های اجتماعی مجموعه مقالات، آگاه.
- مقالات اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، (۱۳۸۱). پرخاشگری و جنایت، روسپیگری کودکان خیابانی و تکی، آگاه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی